

- громадянської спрямованості особистості у юнацькому віці : [монографія] / М. Й. Боришевський, Т. М. Яблонська, В. В. Антоненко та ін. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 98–120.
4. *Пилипенко Л. І.* Соціальна рефлексія особистості як чинник її громадянської орієнтації та суб'єктивних настановлень / М. Й. Боришевський, М. І. Алексеева, В. В. Антоненко та ін. // Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості : у 2-х т. – К., 2001. – Т. 2. – С. 120–140.
 5. *Васютинський В. О.* Громадянська свідомість та самосвідомість молоді у контексті соціально-політичного розвитку суспільства / М. Й. Боришевський, М. І. Алексеева, В. В. Антоненко та ін. // Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості : у 2-х т. – К., 2001. – Т. 2. – С. 165–183.
 6. *Абульханова К. А.* Время личности, время жизни / К. А. Абульханова, Т. Н. Березина. – СПб. : Алетей, 2001. – 304 с.
 7. *Яблонська Т. М.* Оволодіння системою соціально-психологічних понять як умова розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості / М. Й. Боришевський, М. І. Алексеева, В. В. Антоненко та ін. // Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості : у 2-х т. – К., 2001. – Т. 2. – С. 8–49.
 8. *Пенькова О.* Розвиток громадянської спрямованості молоді / О. Пенькова, Л. Пилипенко // Соціальна психологія. – 2009. – Т. 1. – № 33. – С. 45–53.
 9. *Herbst J.* Oblicza społeczeństwa obywatelskiego / J. Herbst. – Warszawa : Fundacja rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, 2005. – 179 s.
 10. *Tomkins S. S.* Affect, cognition, and personality / S. S. Tomkins, C. E. Izard. – New York : Springer Publishing Company, 1965. – P. 72–97.

© Семків І. І.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК ДО УЧАСТІ В ГРОМАДСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Н. О. Устїнова, м. Львів

З'ясовано сутність поняття “громадська діяльність” у його взаємозв'язках з поняттями “соціальна активність” і “громадська активність”. Проаналізовано чинники, які формують психологічну готовність українських жінок до здійснення громадської діяльності, та розглянуто основні мотиватори, які відіграють вагомую роль у формуванні активної громадської позиції індивіда. Встановлено, що готовність до здійснення громадської діяльності зумовлюють дві основні групи чинників: макроструктурні (особливості суспільства, які детермінують активність особистості) і суто психологічні (загальна психологічна готовність особистості до здійснення громадських ініціатив). Означено актуальні напрямки посилення участі жінок у громадських об'єднаннях.

Ключові слова: жіночі громадські організації, громадська активність, громадська діяльність, психологічна готовність, мотивація.

Определена сущность понятия “общественная деятельность” в его взаимосвязи с понятиями “социальная активность” и “общественная активность”. Проанализированы факторы, формирующие психологическую готовность украинских женщин к осуществлению общественной деятельности, и рассмотрены основные мотиваторы, которые играют важную роль в формировании активной общественной позиции индивида. Установлено, что готовность к осуществлению общественной деятельности определяют две основные группы факторов: макроструктурные (особенности общества, детерминирующие активность личности) и сугубо психологические (общая психологическая готовность личности к осуществлению общественных инициатив). Обозначены актуальные направления усиления участия женщин в общественных объединениях.

Ключевые слова: женские общественные организации, общественная активность, общественная деятельность, психологическая готовность, мотивация.

The essence of the concept of “public work” in its relation to the notions of “social” and “public” activity is defined. The factors of psychological willingness of Ukrainian women for public activities are analyzed and the main motivators which play an important role in the formation of the active social position of individuals are considered. The current trends of intensified women’s participation in NGO were outlined with the particular focus on the social and psychological factors. It is found that willingness for public activity is generated by two major groups of factors: macrostructural factors (characteristics of society, which determine individual activity), and purely psychological factors (the general psychological willingness of the individual for the implementation of public initiatives).

Key words: women’s NGOs, social activity, social practice, psychological willingness, motivation.

Проблема. Специфіка соціально-економічного становища Української держави наприкінці ХХ ст. зумовила необхідність прояву соціальної активності жінок, благодійна діяльність яких мала сприяти розв’язанню нагальних суспільних проблем, зокрема зменшенню кількості безробітних серед жінок, недопущенню насильства в сім’ї, запобіганню трагедіям жінок – жертв нелегальної міграції, алкоголізації та наркотизації дітей, полишених батьками-заробітчанами, та ін. В умовах сьогодення активно працюють громадські жіночі організації різного спрямування, але, на жаль, рівень розвитку громадської активності в Україні доволі низький: здебільшого українська жінка так і залишається замкненою у драматичному колі приватного життя – од-

ночасного переживання за соціальні умови буття і відповідальності за родину.

На сучасному етапі розвитку Української держави одним з найважливіших завдань є розроблення ефективної моделі діяльності жіночих громадських об'єднань, оскільки саме вони мають значні можливості, аби впливати на розв'язання суспільно-економічних, міграційних та глобалізаційно-інтеграційних проблем у державі.

Діяльність жіночих громадських об'єднань розглядає як психологія, так і суміжні галузі знання, зокрема історія, політологія, філософія та інші науки. Історики у своїх дослідженнях звертають увагу на питання жіночого руху в пізнанні історії (М. Богачевська-Хом'як, В. Цуницька та ін.); політологи – на питання участі жінок у політиці та владі (М. Орлик); філософи та літературознавці вивчають участь українських жінок у суспільному житті (О. Забужко, Н. Зборовська, Т. Гундорова, Р. Губань, І. Жеребкіна та ін.); психологи висвітлюють тенденції суспільної діяльності українських жінок (Я. Шкурко, С. Хрисанова, Т. Говорун, Н. Кутова та ін.) і розглядають проблеми їхньої суспільної активності в контексті глобалізаційно-міграційних процесів (Н. Гапон, О. Іванова та ін.).

Мета статті: проаналізувати чинники, які формують психологічну готовність українських жінок до громадської діяльності; розглянути основні мотиватори, які спонукають жінок до прояву громадської активності.

Аналіз структури психологічної готовності українських жінок до участі в громадській діяльності. Сучасні уявлення про громадську діяльність – результат тривалої еволюції соціально-філософської, політичної і психологічної думки. У зв'язку із цим для досягнення поставленої мети було проаналізовано сутність понять “соціальна активність”, “громадська активність” і “громадська діяльність” жінок у сучасній психології. Теоретичні дослідження поняття “соціальна активність” допомогли виокремити основні його інтерпретації. Одні дослідники пов'язують його з небайдужістю жіноцтва, яка проявляється в їхній праці, досвіді, громадській роботі тощо (Л. Жиліна), інші – з властивістю особистості, що виявляється в різних видах суспільно значимої діяльності й охоплює потреби, мотиви, інтереси та настановлення (Г. Андреева), а ще дехто – як прояв соціальної енергії жінок у сучасному суспільстві (А. Москальова).

Аналіз наукових поглядів на проблему *громадської активності* показав, що більшість фахівців традиційно визнають її важливим елементом соціальної активності і трактують як внутрішнє прагнення, що породжує ініціативну та добровільну участь жінок у різних сферах

суспільного життя. Слід підкреслити, що соціальні ініціативи жіночих організацій – це перш за все людські ресурси соціального розвитку країни, які залежать від інтелекту, свободи, готовності та внутрішньої мотивації людей. Однією із форм громадської активності є *громадська діяльність* – участь громадян в інститутах громадянського суспільства: організаціях, асоціаціях, спілках, союзах, рухах тощо. *Психологічну готовність* жінок до прояву громадської діяльності розглядають найчастіше як цілеспрямоване прагнення жінки проявляти громадську ініціативу. Українська дослідниця А. Гусева [1], вивчаючи питання психологічної готовності індивіда до громадської діяльності, визначила її структуру, до якої віднесла: позитивне ставлення до громадської діяльності, наявність настановлення щодо її здійснення, необхідні риси характеру, когнітивний та емоційний компоненти.

На нашу думку, вищезгадані визначення доцільно розглянути крізь призму *чинників*, які впливають на формування і подальший розвиток психологічної готовності жінок до громадської діяльності.

Перший чинник, що є джерелом громадської діяльності, – позитивне ставлення до неї. К. Абульханова-Славська [2] наголошує, що коли особа не бачить позитивних результатів, вона втрачає інтерес до громадської діяльності і, як наслідок, у неї формується негативна думка не лише щодо конкретного інциденту, а й усієї громадської сфери. В українському суспільстві розбіжності між задуманим і реалізованим у громадських діячів, особливо в жінок, – явище доволі поширене. Це певною мірою і зумовило негативне ставлення багатьох громадян до діяльності громадських організацій та сформувало в них думку про їх низьку ефективність.

Другий чинник – наявність настановлення щодо здійснення громадської діяльності. Реакція суб'єкта на ситуацію зумовлена не лише самою ситуацією, а й внутрішньо неусвідомленою готовністю реагувати на неї певним чином [3]. На формування настановлень сучасних українських жінок значною мірою впливають інформаційно-просвітницька діяльність із роз'яснення законодавства і конституційних прав жінок, популяризація діяльності жіночих організацій через семінари, пресу, радіо, телебачення, засоби інтернету тощо.

Третій чинник, який суттєво може впливати на формування готовності жінок до участі у громадській діяльності, – це необхідні для її здійснення риси характеру. Аналіз теоретичних праць і результатів багатьох соціально-психологічних досліджень українського соціуму показує, що до сьогодні немає однозначного погляду щодо складових рис національного характеру українських жінок. Дослідники висловлюють радикально протилежні точки зору: традиційну і сучасну. Прихильники традиційного підходу схилиються до думки, що

українське суспільство історично наділяє жінок такими особистісними рисами, як покірливість долі, залежність, емоційність, соціальна пасивність, мрійливість та ін. [4]. Тому національний характер українських жінок швидше заважає прояву громадської активності, аніж сприяє їй. Натомість інші науковці вважають, що сучасні українські жінки відповідальні, терплячі, легко пристосовуються до змін у суспільстві, миролюбні, ініціативні [5]. Зазначені риси, на їхню думку, навпаки є підставою для посилення участі жінок у громадських об'єднаннях та переконують у тому, що соціальна активність є пріоритетним напрямком їхньої діяльності.

Наступний, *четвертий*, чинник передбачає наявність знань, умінь та навичок, необхідних для участі в громадському житті. Власне, коли їх бракує, то це певною мірою блокує громадську активність жіноцтва. Відповідно доцільним є впровадження практики стажування українських жінок у громадських організаціях чи державних установах, де під керівництвом досвідчених діячів та спеціалістів вони зможуть набути необхідний досвід.

Не менш вагомим чинником, який зумовлює психологічну готовність до громадської діяльності, є ставлення індивіда до прояву громадських ініціатив з позицій “подобається/не подобається”, “хочу/не хочу”, “можна/не можна” тощо. Унаслідок впливу стереотипів, недостатньої обізнаності жіночого населення в суспільстві не завжди переважає позитивне ставлення до участі в громадських об'єднаннях. Враховуючи це, слід зосередити увагу науковців, політиків, журналістів та інших спеціалістів на подоланні пануючих стереотипів, таких як: основне призначення жінки зводиться лише до обслуговування сім'ї (стереотип “жінка – лише берегиня сімейного вогнища”); жінкам взагалі не варто брати участь у громадському і політичному житті, оскільки це завдання чоловічої половини людства (стереотип “жінки не повинні”); жінки не настільки компетентні, як чоловіки (стереотип “жінки не можуть бути активними”).

Роль мотивації у формуванні активної громадської позиції українських жінок. Польська дослідниця Г. Хімяк визначає шість основних мотиваторів, які спонукають індивіда до активної громадської діяльності: ціннісні орієнтації, досягнення, міжособові взаємини, кар'єра, безпека та підтримка [6]. Ціннісні орієнтації дослідниця вважає основою становлення особистості жінки як активного суб'єкта соціальної дійсності.

На основі аналізу життєвих цінностей сучасних жінок О. Мірошніченко виділяє три великі групи, які відрізняються ставленням жінки до прояву активності [7]. Зокрема, до *першої* вона відносить жінок з традиційним розумінням ролей чоловіка і жінки в сім'ї, де жі-

нка – берегиня сімейного вогнища, а чоловік – здобувач, захисник та комунікатор із суспільством. Жінки, орієнтовані на материнство і добробут сім'ї, переважно зосереджуються на проблемах мікросередовища. Зазначені традиційні погляди стають джерелом формування поширених соціальних стереотипів. Згідно з поглядами О. Ветлинської, у суспільстві панує думка, що жінка може реалізуватись як особистість лише в материнстві та сімейному житті, а те, що стосується професійного зростання та громадсько-політичної діяльності, вважається вторинним і підпорядковується тим її соціальним ролям, котрі базуються на здатності жінки бути матір'ю і дружиною [8].

До *другої* групи, за поділом О. Мірошниченко, належать жінки з чітко вираженою орієнтацією на працю, оскільки матеріальні статки для них є життєво необхідними. Поєднання жінкою суспільних функцій, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю, і сімейних обов'язків здебільшого змушує їх відмовлятися від прояву громадських ініціатив. Спираючись на теорію мотивації А. Маслоу, можна припустити, що саме недостатнє матеріальне забезпечення блокує в жінки розвиток вищих цінностей, які сприяли б її самоактуалізації, зокрема активній позиції в суспільстві.

Третю групу складають жінки, орієнтовані на професійну і громадську діяльність, власну самореалізацію незалежно від матеріального становища. Домінування активного стилю життя, продуктивна і творча діяльність в індивідуальній ієрархії становлять основу системи цінностей жінок, які проявляють високу активність у громадському житті.

Мотиватори “досягнення” і “кар'єра”, за Г. Хімяк, стосуються нового досвіду та знань, отриманих завдяки участі в громадських об'єднаннях. Слід підкреслити, що позитивне ставлення до громадської діяльності у жінок пов'язане не тільки з новими знаннями, а й досягнутими результатами. Так, наприклад, якщо діяльність несе позитив, особистість отримує задоволення, переживає моменти піднесення та ефективності в праці; навпаки, коли бажаного результату немає, активність згасає: жінки відходять від участі в роботі організацій із відчуттям спустошеності та поразки.

Що ж до мотиваторів “міжособові взаємини”, “підтримка” і “безпека”, то тут слід зазначити таке: можливість проводити вільний час з тими, хто імпонує; розширення кола знайомих; отримання позитивної підтримки Я-концепції жінки (Я-відповідальна, Я-ініціативна, Я-активна); розв'язання особистісних проблем та ін. відіграють неабияку роль у залученні жінок до участі в діяльності громадських об'єднань.

Отже, можна виокремити групи мотивів, які впливають на активну позицію жінки в сучасному суспільстві, а саме: внутрішні (задоволення, особисті досягнення, самореалізація та ін.), зовнішні (набуття знань, спілкування тощо) і ті, які виникають на основі фрустрації (розв'язання особистих проблем, бажання допомогти іншим).

Висновки. Аналіз психологічної готовності українських жінок до громадської активності показав, що вона залежить значною мірою від макроструктурних (зовнішніх) чинників, тобто від особливостей суспільства, які й детермінують активність особистості. Вагомим макроструктурним чинником слід вважати рівень поінформованості населення про існування громадських організацій, особливо жіночих, належну популяризацію їхньої діяльності. До сьогодні значній частині українців усе ж таки притаманні соціально-психологічні стереотипи, які впливають на формування думки про низьку ефективність діяльності жіночих громадських об'єднань. Не менш важливі і суто психологічні чинники – готовність особистості до реалізації громадських ініціатив. До групи психологічних чинників можна віднести: брак знань, умінь та навичок щодо участі в громадському житті, негативні настановлення щодо цього виду діяльності. Зазначене перешкоджає більш активній участі жінок у громадських об'єднаннях і породжує в них байдужість до громадських справ. У результаті програє як суспільство, так і сама жінка, тому що залишається нереалізованою значна частина її духовного та інтелектуального потенціалу.

Крім цього, активну/пасивну позицію жінки в сучасному суспільстві визначають внутрішні, зовнішні мотиви і мотиви, що виникають на основі фрустрації. Лише вдале поєднання зазначених мотивів і чинників може забезпечити формування психологічної готовності українських жінок до участі в громадській діяльності. Зростанню внеску жінки у вирішення загальносуспільних проблем також сприятиме її залучення до різноманітних форм громадської активності. Це можливо лише за умови подолання пануючих в українському суспільстві стереотипів (надання жінкам рівних можливостей для самореалізації в різних сферах діяльності); зменшення побутової завантаженості жінки; упровадження практики стажування українських жінок у громадських організаціях чи державних установах; залучення інформаційно-просвітницьких ресурсів для формування належного ставлення до жіночої активності.

Грунтовне дослідження і практична реалізація зазначених аспектів допоможуть зрозуміти механізми породження й функціонування громадської активності жінок, посилити їхню участь у

громадських об'єднаннях, які є важливою складовою розбудови і функціонування громадянського суспільства в Україні.

Література

1. Гусева А. Роль мотивації в формуванні і розвитку активного громадянського поведіння індивіда / А. Гусева // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 10. – С. 75–77.
2. Абульханова-Славская К. А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности / К. А. Абульханова-Славская // Психология формирования и развития личности. – М. : Наука, 1981. – С. 19–45.
3. Психология личности : хрестоматія / ред. Д. Я. Райгородский. – Самара : Бахрах, 1999. – Т. 2. – 543 с.
4. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика : монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.
5. Хрисанова С. Сучасна модель становища жінки в суспільстві. / С. Хрисанова // Міжвідомчий науковий збірник. – К., 2001. – Т. 23. – С. 235–238.
6. Chimiak G. Motywacje społeczników działających w organizacjach pozarządowych w Polsce. Proba typologii / G. Chimiak // Samoorganizacja społeczeństwa Polskiego: trzeci sektor i wspólnoty lokalne w jednoczącej się Europie. – Warszawa: IFiS PAN, 2004. – P. 106–134.
7. Мірошніченко О. М. Особливості самоактуалізації жінки у професійній діяльності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. / Мірошніченко Оксана Миколаївна. – К., 2007. – 279 с.
8. Ветлинська О. Оцінка участі жінок у суспільно-політичному житті Тернопілля / О. Ветлинська // Міжвідомчий науковий збірник. – К., 2001. – Т. 23. – С. 149–173.

© Устінова Н. О.